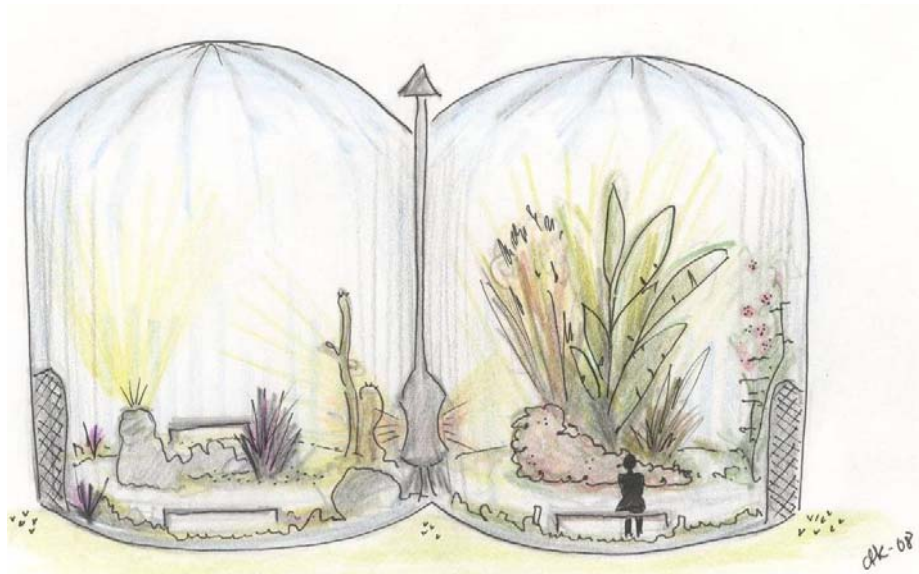

Minnesrum

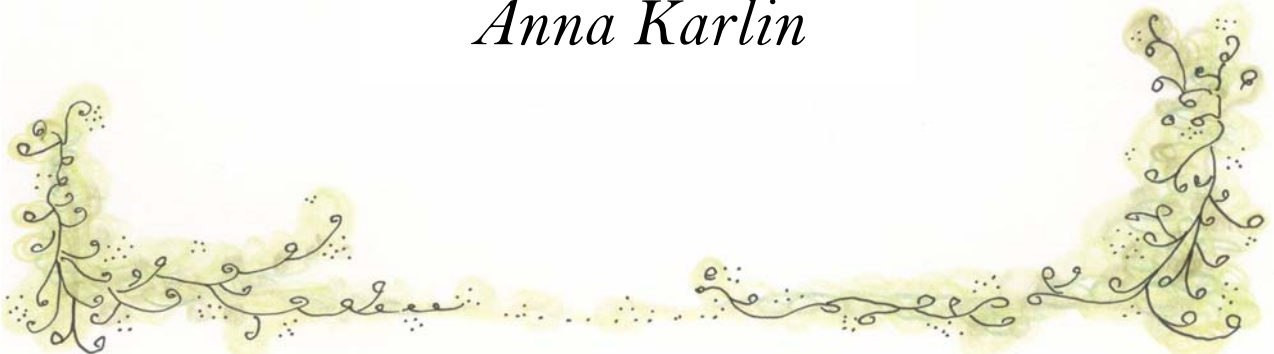
Utformningsidéer för en växthusbyggnad i kyrkogårdsmiljö

Landskapsplanering 10hp
Examinator: Angelika Blom

LTJ-fakulteten
SLU/Alnarp

Anna Karlin

Förord

Någon gång kommer de jag älskar att dö.

Jag vill skapa en plats för de som blir kvar; en plats för de sörjande på kyrkogården.

Arbetet som Du håller i din hand är resultatet av 270 timmar studietid inom trädgårdsingenjörsprogrammet, med inriktning design. Det är skrivet under landskapsplanering och motsvarar 10hp på grundnivå, med AB-fördjupning.

Under projektets gång har jag talat med många hjälpsamma människor. Tack till tålmodiga telefonister och långväga samtalspartners; Kent, Lennart, Susanne och Åke. Tack till fotograferna Karin och Andreas som låter mig använda deras bilder i figur 1 och 2. Tack till intervjupersonerna Christina, Erik, Frederik, Hans och Kåge. Slutligen ett stort tack till ämnesexpert Ann-Britt och examinator Angelika för god handledning.

Anna Karlin

Alnarp, juni 2008

Sammanfattning

En kyrkogård är de bortgångnas bostad men är även de efterlevandes besöksplats. Det här arbetet handlar om att föra in växthusbyggnader i kyrkogårdsmiljö, som en kontemplationsplats för de sörjande.

Växthus medför ett gynnsamt klimat för såväl besökare som växter. Det ger den sörjande möjlighet till en värmande och grönskande plats, de månader om året som utemiljön inte kan erbjuda detta. Närvaron av växtlighet i kombination med den visuella kontakt som besökarens ges med begravningsplatsen, är förmodligen positivt för sorgeprocessen.

Det viktigaste en anläggare bör tänka på är att ett Minnesrum ska vara neutralt, det vill säga icke-religiöst, i sin utformning. Byggnadsformen bör vara nyskapande och designad så att det inte råder något tvivel om vad det är för något. Byggnadens utformning bör anpassas efter den miljö som den ska placeras i och vara väl avvägd efter antalet besökare.

I dagsläget finns endast en liknande anläggning i Sverige men jag hoppas på fler och önskar en friare utformning av våra framtida kyrkogårdar.

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
BAKGRUND	4
SYFTE	4
FRÅGESTÄLLNING	4
METOD	4
AVGRÄNSNINGAR	4
BEGRAVNINGSVERKSAMHETEN	5
VAD ERBJUDS IDAG?	5
SORG	5
BEGRAVNINGSPLATSENS EMOTIONELLA UPPGIFT	6
BRA BEFINTLIGA ANLÄGGNINGAR	6
VAD BÖR MINNESRUMMET ERBJUDA?	8
CHRISTINA BERGIL, SJUKHUSKYRKAN I LUND	8
HANS LOO OCH KÅGE KLANG, REPRESENTANTER FRÅN FÖRENINGEN HUMANISTERNA	9
FREDERIK TAUCHNITZ, ALNARPS REHABTRÄDGÅRD	9
ERIK LJUNGBERG, MALMÖS KYRKOGRÄDSFÖRVALTNING	10
UTFORMNING	10
EMOTIONELLT	11
PRAKTISKT	11
<i>Byggnadsformer</i>	12
<i>Storlek</i>	14
<i>Inredning</i>	14
<i>Tillgänglighet</i>	14
<i>Potentiella problem</i>	14
DISKUSSION OCH SLUTSATS	15
INSPIRATIONSFÖRSLAG	16
AVSLUTANDE REFLEKTION	18
KÄLLOR OCH LITTERATUR	19
TRYCKTA KÄLLOR	19
BILDMATERIAL	19

Inledning

Bakgrund

I projektets startskede var min vilja att skapa ett helt nytt begravningskoncept med en friare och mer naturinspirerad utformning än dagens befintliga kyrkogårdar. I avgränsningsskedet så utvecklades den avsikten till ett kompletteringsförslag av de element som redan finns på dagens kyrkogårdar.

Syfte

Jag vill ta reda på om en neutral och skyddad sorgeplats i kyrkogårdsmiljö är önskvärd och vad man bör tänka på vid anläggandet av en sådan. Jag vill även veta vad som erbjuds en sörjande idag och om det finns någon sådan befintlig anläggning.

Frågeställning

Hur skulle en plats för sörjande kunna utformas?
Vilka behov bör uppfyllas och hur tillgodoses dessa?

Metod

För att förstå en sörjandes behov så har jag sökt svar inom litteraturen och genom att utföra intervjuer. De som jag talat med har skilda infallsvinklar rörande ämnet sorg med erfarenheter från tröst, humanism, rehabilitering och praktisk anläggningskunskap. Ur litteraturstudie och intervjuer har jag gjort en sammanfattning som tillsammans med mina egna åsikter resulterat i ett utformningsförslag. Mina egna åsikter genomsyrar hela arbetet och de stycken som är skrivna i jagform är således ett uttryck för mina egna åsikter.

Avgränsningar

På grund av resursbrist har jag begränsat informationsinsamlingens omfattning och är väl medveten om att varken litteraturen, mina samtalspartners eller jag kan lämna en allomfattande bild över alla de önskemål som finns vid anläggandet av en sorgeplats. Döden är ett känsligt ämne som berör oss alla och i förändringen av våra begravningsplatser bör naturligtvis fler röster få komma till tals. Det här arbetet kan ses som ett första förslag till införandet av ett nytt element på våra svenska kyrkogårdar.

Begravningsverksamheten

I Sverige har alla medborgare rätt till en värdig gravplats och sista vila. Den finansieras av en begravningsavgift som alla skattepliktiga svenskar betalar. Där ingår kremering, gravöppning, gravsättning av stoftet och gravplats i 25 år. Avgiften täcker även kostnader för förvaring av kroppen innan begravning, visning för de anhöriga och en lokal för avskedsceremoni, om så önskas utan religiösa symboler. Avgiften ska även finansiera det löpande underhållet av allmänna ytor på kyrkogårdarna. (JS Gruppen AB)

I Sverige har staten utsett svenska kyrkan som huvudman för begravningsväsendet, med undantag för Stockholm och Tranås där kommunerna är egenansvariga (Andersson, J-O. et al. 2005). I praktiken är det kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för begravningsverksamheten. Kyrkogårdsförvaltningen lyder under begravningslagen som säger att alla, oavsett trossamfundstillhörighet, ska få begravas på svenska kyrkogårdar. Kyrkogårdsförvaltningens uppgift är att tillgodose befolkningens önskemål rörande den sista vilan. De människor som inte vill vila på någon begravningsplats har möjlighet att låta sin aska bli strödd i naturen, efter ansökan till Länsstyrelsen.¹

Vad erbjuds idag?

Varje år avslutas ungefär 100 000 människoliv i vårt land. Flertalet svenskar, ca 70 %, kremeras varav hälften väljer att gravsättas i en minneslund. Övriga kistbegravs med traditionell gravrätt, där viloplatsen oftast är utmärkt med en gravsten. Endast ett fåtal askor sprids årligen utanför kyrkogårdens gränser. (Åkesson, L. *Red.* 2006)

De flesta kyrkogårdar har en liknande utformning. Oftast innefattar de kyrkobyggnader, planteringar, några parkbänkar och kanske ett vattendrag. Begravningsplatsen är uppdelad i olika gravkvarter, avsedda för kistor och urnor, samt en del avsatt för den anonyma minneslundan. Är begravningsplatsen belägen i en större stad kanske det nyare gravskicket askgravlund finns representerat. Askgravlundan är ett mellanting av den traditionella gravrätten och minneslundan. Undantagsvis kan det även finnas ett kolumbarium vilket är ett gravskick där askurnor förvaras stående i en nisch. (Andersson, J-O. et al. 2005)

Sorg

Begravningen är ett sista avsked och ett praktiskt omhändertagande av den döde, men även när ceremonin är avslutad så fortblir sorg och tomhet hos den anhörige.

Johan Cullberg anser att sorgen kan delas upp i fyra faser. Den första är chockfasen som kan handla om några dygn efter en älskades bortgång. Därefter följer månader av reaktionsfas; där förlusten gör sig påmind och sorgen tar vid. Efter ett halvt år upp till flera år efter den traumatiska händelsen ersätts det akuta skedet av bearbetning, där den sörjande börjar blicka framåt. Därefter vidtar nyorienteringsfasen som är att likna vid ett läkt ärr som alltid finns kvar men som inte smärtar aktivt. Det stadiet varar livet ut. (Arvidsson-Artman, L. 2002)

I de två mellersta stadierna tror jag att begravningsplatsen spelar en viktig roll för den sörjande i dennes rehabiliteringsprocess. Begravningsplatsen finns ju till för den avlidne men kanske till största delen för de efterlevande.

---

¹ Ljungberg, Erik. Malmö Kyrkogårdsförvaltning. Intervju 080201.

Begravningsplatsens emotionella uppgift

Arkitekt och professor Sven-Ingvar Andersson anser begravningsplatsen ska uppfylla tre behov hos den efterlevande, dessa är värdighet, evighet och tröst. Han anser att dagens kyrkogårdar inte tillgodoser dessa behov och tror det skulle hjälpa om sorgen blev påtagligare genom att låta kyrkogårdarna utformas mer som begravningsplatser, och mindre som gröna parker. (Andersson, S-I. 1997) Begravningsplatsen ska utformas efter det omgivande landskapet men samtidigt ha en tydlig design som uttrycker dödens närvaro. Platsen bör inrättas med hänsyn till rationell drift men främst med hänsyn till de sörjande genom att bevara och framhäva platsens värdighet. (Andersson, S-I. 1987)

Sven-Erik Andersson får medhåll av Torbjörn Andersson som även han anser att kyrkogårdarna ska tillåtas ett starkare sorgouttryck, särskilt här i väst där många av oss förtränger och förminskar de svåra känslorna. Teoretikern Lars Landin menar också på att dagens kyrkogårdarkitektur är för otydlig att de är för lika en stadspark. Han saknar en plats där sorgen kan ta sig uttryck och menar på att dagens minneslundar med lite vatten, en rabatt och en bänk inte kan tillgodose dessa behov. (Feltelius, A. 2007)

Jag håller med ovanstående teoretiker när de anser att dagens kyrkogårdar inte låter sorgen ta plats. Jag tror att det är viktigt för den sörjande att ha en trygg och bestående plats att besöka och att hon tillåts vara där så länge hon önskar, oavsett väderlek. De sittplatser som erbjuds på våra begravningsplatser idag är mestadels utomhus, trots att det är ett faktum att vårt svenska klimat inte tillåter någon längre tids uteaktivitet större delen av året. På vissa kyrkogårdar står någon av kyrkobyggnaderna till besökarens förfogande. Men då endast dagtid och i en religiös miljö, inom solida väggar vilket förhindrar en visuell kontakt med kyrkogården.

En bra lösning tycker jag skulle vara en inglasad miljö i direkt anslutning till begravningsplatsen. En växthusliknande byggnad avskärmar inte kontakten med utemiljön såsom solida väggar gör. Den är även neutral och enkel i sin konstruktion, utan religiös anknytning. Byggnaden kan anläggas i anslutning till begravningsplatsen för att bevara kontakten mellan den sörjande och den bortgångne. Växthuskonstruktionen erbjuder besökaren en varm och ljus miljö med möjlighet till grönska året om. Växtlighet har som bekant även en positiv inverkan på vår hälsa och används redan som ett element inom rehabiliteringsvård (Schmidtbauer, P. 1999).

Bra befintliga anläggningar

Personligen så känner jag endast till en kyrkogård som har en inglasad anläggning, i Sverige. Det är på Röbbäck skogskyrkogård i Umeå, där det i anslutning till minneslundan finns en inglasad besöksdel som förenar två uteplatser under tak. Den inglasade delen påminner om en förfinad busskur med infravärme i taket (se figur 1). Tanken med kuren är att ge kyrkogårdsbesökarna ett varmt tillhåll vintertid.

Röbbäck skogskyrkogård anlades 1976, och den överbyggda besöksdelen i mitten av 1980-talet. Den är formgiven av framtidens länarkitekt Åke Lundberg. Dessvärre har anläggningen bestulits på sitt möblemang vid två tillfällen och är i nuläget således inte längre i bruk.²

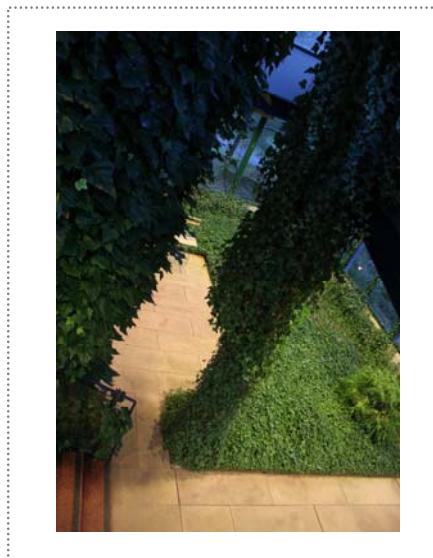
² Gabrielsson, Kent. Umeå kyrkogårdsförvaltning. Telefonsamtal 080211

Figur 1

Anläggning i anslutning till minneslunden på Röbbäcks skogskyrkogård, Umeå.
Byggnaden har två separata rum under tak, förenade av en gemensam inglasad del i mitten.
(Foto: Andreas Lindegren)

I vårt grannland Finland, i Reso församling, finns en inglasad minneslund vid namn "Härlighetens kapell" (Åkesson, L. *Red.* 2006, s.215). Den uppfördes 1991 efter Bey Hengs ritningar och är inget kapell i egentlig mening utan snarare en växthusbyggnad i stål- och glaskonstruktion. Anläggningen är byggd i en sluttning, med ingång från båda planen. Konstruktionen erbjuder, oavsett väder, ett skyddat klimat för besökarna. Gravsättning sker året runt i den murgrönsbeklädda marken där det finns plats för 3 000 urnor (se figur 2). Det är tillåtet att lägga blommor på anvisad plats inomhus och att tända ljus på glasväggens utsida.³

Figur 2

Med vy över det murgrönsbeklädda gravsättningsområdet i Härlighetens kapell, Reso.
(Foto: Karin Sidén Lannergård)

På en engelsk kyrkogård i London, i anslutning till minneslunden finns en glasbyggnad, berättar Åke Palmgren på begravningsbyrån Fonus i Malmö. Han har besökt anläggningen som anlades under 1970-talet, men han minns inte namnet. Byggnaden är cirkulärt kantig med avdelade rum, likt tårtbitar, dessa fungerar som avdelade samtalsrum med utsikt över minneslunden.⁴

³ Sidén Lannergård, Karin. Mejlkontakt 080125.

⁴ Palmgren, Åke. Fonus begravningsbyrå, Malmö. Telefonsamtal 080129.

De anläggningar som finns idag tycker jag är en bra början men idéerna skulle kunna utvecklas ytterligare. Tillskillnad mot den finska anläggningen så tycker jag inte att det är nödvändigt att förvara de avlidnas stoft inomhus, eftersom jag anser att platsen främst ska utformas åt de efterlevande och deras behov i sorgeprocessen. Ur byggnadsteknisk och etisk synpunkt tycker jag att det räcker att byggnaden ligger i nära anslutning till exempelvis en minneslund. Jag tycker att den optimala anläggningen är en variant av den i Umeå men med en mer medveten utformning som är anpassad efter de sörjandes behov och inte enbart ett praktiskt skydd mot väder och vind. En inglasad miljö erbjuder även helt andra möjligheter till växtlighet och en värmande helhetsupplevelse för den sörjande.

Jag tror att många större kyrkogårdar i Sverige skulle må väl av att kompletteras med en skyddad kontemplationsmiljö – ett *Minnesrum*. Vad tycker andra om saken?

Vad bör Minnesrummet erbjuda?

För att kunna besvara den frågan har jag pratat med fem personer som alla har sin speciella relation till sorg och död. Vi har pratat om begravingar i allmänhet och vad de tycker jag ska ta hänsyn till vid planeringen av ett Minnesrum. Nedan följer en kort presentation av deras relation till ämnet samt varför jag har valt just dem.

Christina Bergil, sjukhuskyrkan i Lund. Jag talade med Christina för att hon dagligen möter begreppen sorg och tröst, i sitt arbete som präst.

Hans Loo och Kåge Klang, representanter från föreningen Humanisterna. Humanism är ett synsätt som sätter människan i fokus och innebär en reflekterande och förnuftsbaserad attityd till livet. Här får Hans och Kåge representera den ateistiska delen av Sverige, som inte har några religiösa önskemål rörande den sista vilan.

Frederik Tauchnitz, Alnarps Rehabträdgård. Frederik är landskapsarkitekt och trädgårdsmästare på rehabträdgården, där möter han människor som av olika anledningar behöver en paus i vardagen. Orsakerna kan vara stress, värk eller utbrändhet. I en naturnära miljö kombineras terapi med praktik för att låta naturen läka människan. Jag ser sorgeprocessen som en form rehabiliteringsprocess och tror att naturen även kan hjälpa människor i sorg och därför vände jag mig till Rehabträdgården.

Erik Ljungberg, Malmös Kyrkogårdsförvaltning. Erik är landskapsingenjör och jobbar bland annat med projektering av nya kyrkogårdar. Han vet vad man ska tänka på rent praktiskt vid nyanläggning.

Christina Bergil, sjukhuskyrkan i Lund

Christina menar att vi är alla ganska lika i vår sorg och finner tröst i ungefär samma saker såsom goda minnen och generationens fortlevande.

"Behov av meditation, ljus och värme.

Det behövs estetsiska värden, som kan tala till känslan." ⁵

Hon tror att kyrkogården är en viktig plats för de sörjande och kan tänka sig att det finns en vilja hos besökarna att ha en skyddad plats att gå in i. Om det fanns ett hus för de sörjande, i anslutning till begravningsplatsen, skulle det förmodligen fungera som sjukhusets andaktsrum. Till andaktsrummet kommer besökare för att tända ett ljus eller skriva en hälsning till de bortgångna i förbönsboken. I ett Minnesrum kanske hälsningen kan skrivas i sand, föreslår Christina. Det finns starka symboler som bör finnas representerade:

---

⁵ Bergil, Christina. Sjukhuskyrkan, Lund. Intervju 080131.

*"Eld, vatten och jord, är våra starka symboler."*⁶

"Natursymboler betyder oerhört mycket, samtidigt som ju ingen bara går rakt ut i naturen och ställer sig vid ett träd.

Man behöver samla sig kring någonting, någon slags symbolisk markering och då verkar det som ljuset är unikt.

Det är väl för att det är levande, men ändå dött.

*Det rör sig och är varmt och är förknippat med goda och bra saker"*⁷

Christina menar på vikten av att tala om den döde och att ha möjlighet att utföra en handling för den bortgångne.

"Människor är alltid tillgängliga när det gäller begravningssamtal.

*Alltså när man kommer hem till någon för att prata om den avlidne, då möts man aldrig av kalla handen."*⁸

Ur tröstesynpunkt bör Minnesrummet sammanfattningsvis erbjuda besökaren en plats med stark natursymbolik, där hon kan göra något för den döde såsom att skriva en hälsning eller tända ett ljus.

Hans Loo och Kåge Klang, representanter från föreningen Humanisterna

När man mister en älskad påpekar Kåge behovet av samtal.

"Min erfarenhet är att ingen talar om det längre.

Människan är försvunnen, och det är bara man själv som tänker på henne.

Man är nog hjälpt av att samtala med likasinmade. [...]

*Det ställer bara till det i hjärnan när någon försvinner så komplett."*⁹

*"Jag tror man behöver medmänsklighet och stöd. Och lugnet också, det gör mycket."*¹⁰

Rörande utformningen av begravningsplatser har Hans många idéer.

*"Jag har generellt sett svårt för raka linjer -men runt!"*¹¹

"Det vore häftigt tycker jag att designa ett rum i växthuset med flera platåer. [...]

*Så man kan sitta uppe bland palmerna."*¹²

*"Japanska stenträdgårdar, är nog det närmaste, förutom skog rentav, som jag tänker att så ska det se ut."*¹³

Sammanfattningsvis så tolkar jag att Kåge och Hans vill ha en fritt formad plats, utan raka linjer med plats för samtal. Kanske att rummet har olika höjdskillnader med asiatiska influenser.

Frederik Tauchnitz, Alnarps Rehabträdgård

Frederik har erfarenhet från att jobba med växtlighet och utemiljö som används i rehabiliteringssyfte. Han kan tänka sig att en växthusliknande byggnad i anslutning till begravningsplatsen skulle kunna hjälpa en sörjande i sin sorgprocess.

*"Växthus i kyrkogårdsmiljö är ju verkligen spännande"*¹⁴

⁶ Bergil, Christina. Sjukhuskyrkan, Lund. Intervju 080131.

⁷ Bergil, Christina. Sjukhuskyrkan, Lund. Intervju 080131.

⁸ Bergil, Christina. Sjukhuskyrkan, Lund. Intervju 080131.

⁹ Klang, Kåge. Humanisterna, Skåne. Intervju 080206.

¹⁰ Klang, Kåge. Humanisterna, Skåne. Intervju 080206.

¹¹ Loo, Hans. Humanisterna, Skåne. Intervju 080206.

¹² Loo, Hans. Humanisterna, Skåne. Intervju 080206.

¹³ Loo, Hans. Humanisterna, Skåne. Intervju 080206.

¹⁴ Tauchnitz, Frederik. Alnarps rehabträdgård. Intervju 080129.

”Jag tror att växthus kan tillföra fler aspekter än en inomhusmiljö. När du är inomhus är du ju nästan helt avskärmd från det som är utomhus, men går du in i ett växthus så kan du välja att fortfarande se gravplatsen. [...] I ett växthus ser du även vem som mer är därinne. Om du blir ensam eller inte. Man kanske inte vill gå in i en kyrkomiljö som är präglad av religiositet. [...] Då är ett växthus mer neutral mark.”¹⁵

Erik Ljungberg, Malmös Kyrkogårdsförvaltning

Vid nyanläggning av en begravningsplats tar Erik hänsyn till att inte använda några religiösa symboler samt att hitta en bra balans mellan estetiken och skötselbehovet. Det måste även vara säkert och lättillgängligt för alla att besöka kyrkogården, samt att arbeta där. Utöver det finns alltid en budget att ta hänsyn till.

I dagsläget finns inte en enda överbygd miljö i Malmöregionen och Erik menar att det beror på risken för oönskade nattgäster och skadegörelse.

”Sen är det ju mycket med det praktiska, folk tar med sig saker; blommor, nallar, stenar, ljus och diverse. Det har blivit mer och mer de senaste åren, och det måste man ju ha en plats för.”¹⁶

”Om du får den här platsen att fungera som en minnesplats över bortgångna personer låt den vara det. Särskilt om du ger dem möjlighet att ta dit blommor, saker eller annat. Jag menar; sorg tar plats. Det är kanske inte så kul att ha det som bröllopsplats, om det ligger en massa minnessaker över bortgångna personer där.”¹⁷

Sammanfattningsvis anser samtliga samtalspartners att en skyddad plats på kyrkogården är en bra idé. Anläggningen bör endast vara avsedd för sorg och kontemplation och inte kombineras med andra ”glada aktiviteter” såsom dop eller bröllop.

Anläggningen ska vara neutral, så att även de människorna utan trossamfundstillhörighet känner sig välkomna. Det ska finnas plats för samtal såväl som avskildhet. De starka symbolerna jord, eld och vatten bör finnas representerade. Gärna frodig växtlighet som förmodligen har en positiv inverkan på sorgprocessen. Det bör även finnas plats att göra något för den bortgångne såsom att tända ett ljus, skriva en hälsning och plats att lämna en gåva.

Därtill kommer en mängd praktiska frågor ur tillgänglighetssynpunkt att ta hänsyn till, samt en mängd lagar. Lagar som särskilt kan komma att beröras i samband med nybyggnation på en befintlig kyrkogård är; begravnings-, kulturminnes-, arbetsmiljö-, plan- och bygglagen, samt miljöbalken och begravningsförordningen¹⁸.

Utformning

I följande stycke presenteras ett antal faktorer som jag anser man bör ta hänsyn till vid planeringen av ett Minnesrum. Dessa är baserade på redovisad litteratur, intervjupersonernas åsikter och mina egna tankar. Jag delar upp anläggningens utformning i två avsnitt; en emotionell och en praktisk del.

¹⁵ Tauchnitz, Frederik. Alnarps rehabträdgård. Intervju 080129.

¹⁶ Ljungberg, Erik. Malmös kyrkogårdsförvaltning. Intervju 080201.

¹⁷ Ljungberg, Erik. Malmös kyrkogårdsförvaltning. Intervju 080201.

¹⁸ Sörensen, Ann-Britt. Föreläsning i kursen Kyrkogårdsförvaltning, Alnarp. 080225.

Emotionellt

Jag utgår ifrån att en sörjandes behov av värdighet, tröst och existensialitet, som tidigare nämnts, måste bli tillgodosedda på en kyrkogård.

Det sistnämnda, behovet av existensialitet, tror jag varierar från individ, till individ. För vissa människor så tror jag att religiösa eller symboliska element kan tillgodose det existentiella behovet. För andra människor kanske det inte finns en sådan universallösning. Anläggningen tycker jag därför ska vara neutral i sin utformning, för att ge besökaren en god tankemiljö och på så vis ge var och en möjlighet till att finna sin egen existentiella väg mentalt. Anläggningen ska inte hänvisa till någon specifik religion, vilket skulle kunna begränsa målgruppen. Målet är att så många som möjligt vill utnyttja platsen.

Behovet av tröst kan tillgodoses med hjälp av religion, goda vänner, samtal, fina minnen, tanken på generationen fortlevnad eller av något helt annat. Naturen tycker jag ska ges en framträdande roll på grund av dess positiva hälsoeffekter och symboliska värde. Det mänskliga livet kan liknas vid naturens kretslopp; vi gror, växer, vissnar och dör.

Behovet av värdighet är svårgreppbart men kan lättare knytas an till något materiellt. Främst tycker jag att det är viktigt att Minnesrummet har en smakfull utformning som anpassas till miljön den samspekar med. Utöver det är det av största vikt att plats och omgivning hålls i välvårdat skick.

Praktiskt

Det finns inga befintliga byggnadsrekommendationer för ett Minnesrum eftersom att det är en ny form av anläggning. Däremot finns det tio rekommendationer vid utformning av en minneslund och jag tycker att vissa av dessa även är tillämpbara vid anläggandet av ett Minnesrum.

I en minneslund är det viktigt att platsen är belägen så att besökaren upplever rymd och har utsikt över omgivningen. Ofta vill besökaren gå en promenad genom kyrkogården och samla tankarna innan denne når fram till lunden. (Berglund, I. 1994) Detsamma tror jag kan gälla ett Minnesrum.

I en minneslund är det även viktigt med en fri gestaltning, utan tydliga religiösa förtecken. Något som jag tycker även bör tillämpas i Minnesrummet. Många minneslundar har även en centralpunkt, något för besökaren att fästa tankarna vid. (Berglund, I. 1994) Det skulle kunna vara ett drag som tillämpas även i Minnesrummet, men är inget krav eftersom Minnesrummet snarare kan ses som ett komplement till minneslundan. Däremot bör man vara uppmärksam på vilken utsikt som besökaren erbjuds. Jag tycker även att det är viktigt att kontakten med begravningsplatsen bibehålls så att besökaren känner av den omgivande miljön hon befinner sig i. Då anläggningen ska vara neutral så bör även utsikten undvikas att centraliseras kring några religiösa symboler, som exempelvis kyrkan.

Platsen som väljs till att bli minneslund ska vara tyst och lugn, avskärmd från vardagsljuden (Berglund, I. 1994). I Minnesrummet avskärmas ljuden automatiskt, vilket medför att rummet inte behöver ligga helt avskilt från civilisationen. Kanske kan hörselintrycken förstärkas med rofyllda ljud från exempelvis porlande vatten eller lugn musik. Växthus ger även möjlighet att beröra besökarens övriga sinnesintryck. Känselintryck av en varm och fuktig miljö. Synintryck genom ett spännande växtmaterial och vacker utsikt.

En annan faktor som är viktig vid anläggandet av minneslundar är vinteraspekten (Berglund, I. 1994). Den är viktig även i Minnesrum, anser jag, men fördelen med en växthusbyggnad är att den ger odlingsmöjligheter året om. Det är då viktigt med ett välplanerat växtmaterial där hänsyn tas till blomningsperioder, luftfuktighet, ljusställning, näringsönskemål, jordmån och dränering. För att kunna styra klimatförutsättningarna efter eget önskemål måste man tänka på uppvärmnings- och belysningsmöjligheter vintertid samt vädrings- och skuggningsmöjligheter sommartid.

Det är av största vikt att såväl minneslund som Minnesrum upplevs som en trygg plats. Det kan göras genom att bevara en del av insynen. Samtidigt som jag menar på att det är viktigt att arrangera platser där det ges möjlighet att vara osedd och ostörd. Minnesrummet ger olika möjligheter och kan fyllas med växtlighet eller vara mer sparsmakat beroende på hur öppen respektive slutna miljö som vill skapas. Där måste man se till den aktuella platsens inneboende egenskaper och möjligheter.

Elementen eld, jord och vatten, som tidigare nämnts som våra starka symboler, tycker jag ska finnas representerade i, eller i anslutning till, Minnesrummet. Det finns flera sätt att föra in elden i Minnesrummet. Ett sätt är att vintertid låta uppvärmningen ske med hjälp av en kamin där elden synliggörs. Ett annat är att låta besökarna tända ljus för den avlidne, då även ritualbehovet får komma till uttryck.

Elementet jord representeras i form av växtlighet, vilket även medför positiva hälsoaspekter. Växthus används redan i rehabiliteringssyfte inom vård, äldreomsorg och på fängelser¹⁹.

Vatten tycker jag bör finnas i eller i anslutning till Minnesrummet i form av exempelvis en bäck, eller damm. Vatten är det elementet varifrån vi alla härstammar och ljudet av porlande vatten har en lugnande effekt på vårt sinne.

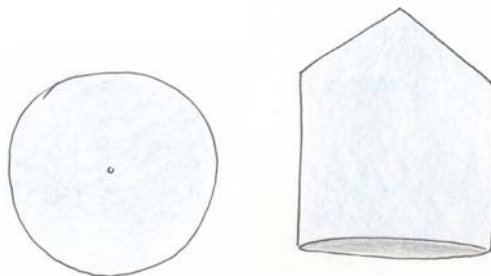
Byggnadsformer

Vid val av form på växthuset finns det en mängd aspekter att ta hänsyn till; omgivningen, helheten, skötseln, tillgängligheten och ekonomin. Det är viktigt att formen som väljs inte har starka kopplingar till något redan befintligt. Icke önskvärda kopplingar kan vara av religiös art eller att Minnesrummet förväxlas med ett produktionsväxthus. Minnesrummet är något nytt och formen ska vara nyskapande, tydlig och funktionell. På nästföljande sidor har jag valt ut fyra byggnadsformer som jag finner lämpliga men antalet modeller kan naturligtvis varieras till oändlighet.

Cirkulärmodell

Cirkeln är en av mänsklighetens äldsta symboler. I modern västerländsk ideografi står den för "alla möjligheter" (Liungman, CG. 1974, s.337). Ett cirkulärt rum (se figur 3) har fördelen att besökaren ges överblick samtidigt som hon känner sig omsluten, vilket skapar trygghet. Den cirkulära modellen kan tillverkas i varierande storlek och antalet sittplatser är enkelt att justera efter mängden besökare.

Jag tror att detta Minnesrum skulle kunna passa på en ganska öppen plats, där ett intimt rum behöver skapas. Nackdelen kan vara att rummets mittpunkt blir väldigt tydlig och att växtmaterialet måste centraliseras till mitten av anläggningen.

Figur 3

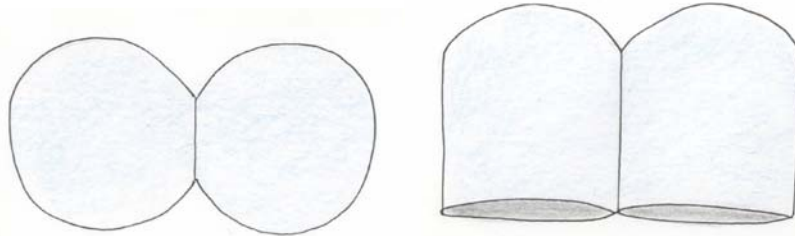
Cirkulärmodell, sedd ovanifrån respektive från sidan. (Illustration: Anna Karlin)

¹⁹ Tauchnitz, Frederik. Alnarps Rehabträdgård. Intervju 080129.

Evighetsmodell

Evighetsmodellen (se figur 4) bär influenser från evighets- och timglastecknen. Denna kombination kan ses som en påminnelse om alltings förgänglighet eller, om man så önskar, det eviga livet. För mig betyder den här symbolen de bortgångnas eviga liv i de efterlevandes tankar.

Fördelen med den här konstruktionen är att den enkelt kan delas i två rum som kan inredas som två skilda växtmiljöer. Den här modellen tycker jag förtjänar en öppen plats på en välbesökt kyrkogård. (Se illustrationsexempel på s. 15-16.)

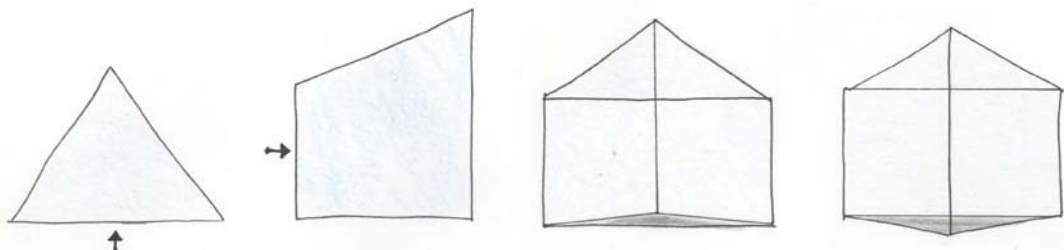
Figur 4

Evighetsmodellen sedd ovanifrån respektive från sidan. (Illustration: Anna Karlin)

Tetraoidmodell

Triangeln är även den en gammal symbol, men betydligt yngre än cirkeln. Triangeln förknippas ofta med det gudomliga tretalet men även makt, välgång och hälsa. En uppåtriktad triangel förmedlar en positiv laddning. (Liungman, CG. 1974, s.374-376)

Ett trekantigt rum (se figur 5) ger en enkel möjlighet att avdela hörnen till enskilda kontemplationsplatser men det begränsar samtidigt antalet sittplatsmöjligheter. Växtlighet kan anläggas i mitten av byggnaden, eller i hörnen, beroende på anläggningens storlek och syfte. I regel anser jag att växtlighet bör anläggas i mitten, detta för att bevara väggarnas fria utsikt som ger besökaren en trygg känsla. Den trekantiga modellen tycker jag skulle passa i en skogsglänta, med ingång från den plana sidan och med spetsen riktad mot en stark utsiktspunkt.

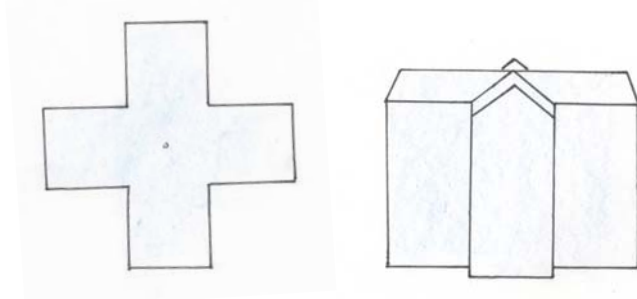

Figur 5

Tetraoid modell, ovanifrån och från sidan, där pil markerar entré. Respektive fram- och bakifrån. (Illustration: Anna Karlin)

Kryssmodell

Kryssmodellen (se figur 6) bär formen av ett likarmat kors, vilket är en tretusen år gammal symbol för solen (Liungman, CG. 1974, s.392). Nackdelen med modellen är att den kan förknippas med det kristna korset, som har en helt annan innebörd. Fördelen med bygganden är att den ger fyra separata rum med en gemensam mittpunkt som kan smyckas med en stark symbol såsom jord, eld eller vatten.

Figur 6

Kryssmodell ovanifrån, resp. framifrån. (Illustration: Anna Karlin)

Storlek

Anläggningens storlek måste naturligtvis sättas i relation till platsen där Minnesrummet ska anläggas och hur många som skulle komma att använda det. Det är viktigt storleken är väl avvägd och att rummet inte är för stort, vilket kan skapa en otrygg och ödlig känsla. Anlägg då hellre flera mindre byggnader.

Inredning

För att skapa en rumskänsla som erbjuder besökaren möjlighet till kontemplation så bör man ta hänsyn till avskärmningen i anläggningen. Mitt förslag är att det finns möjlighet att dela av rummet, med hjälp av glasväggar eller växtmaterial, så att den sörjande har möjlighet att välja ensamhet eller sällskap, allt efter eget önskemål. Växtmaterial har den fördelen att avskärmningen lätt kan omfördelas och på så vis förändra rummets karaktär.

Det bör finnas olika sittplatsmöjligheter. Dels avskilt placerade sittplatser i mindre storlek, som ger besökaren möjlighet att vara ensam. Dels sittplatser placerade i grupp som ger möjlighet till konversation.

Tillgänglighet

Det är viktigt att tänka på tillgängligheten så att alla besökare har möjlighet att vara där. Handikappanpassning är nödvändigt. Konstruktionen bör även vara ergonomisk ur skötselsynpunkt. För att citera Erik Ljungberg så handlar anläggning om att *”finna en bra balans mellan det estetiska värdet och en acceptabel skötselnivå”*²⁰.

Potentiella problem

Att anlägga ett Minnesrum kan naturligtvis medföra en hel del problem. Särskilt i storstadsmiljö finns risk för skadegörelse och att attrahera ”oönskade nattgäster”. Jag tror man kan undvika skadegörelse om platsen lyckas få en värdig och respektingivande stämpel, vilket är anläggarens uppgift. Det kan även arbetas med förebyggande åtgärder såsom belysning och låsning natttid samt övervakningspatrullering. Om Minnesrummet blir tillhåll åt stadens festsugna ungdomar eller utslagna medmänniskor, så klassar jag det som ett politiskt problem och bör också behandlas som ett sådant. Kyrkogårdsförvaltningarna får inte avstå från positiva förändringar som berör många besökare, på grund av rädsla för felanvändning av ett fåtal.

²⁰ Ljungberg, Erik. Malmö kyrkogårdsförvaltning. Intervju 080201.

Diskussion och slutsats

Sammanfattningsvis så finns det en mängd faktorer att ta hänsyn till vid anläggandet av ett Minnesrum. Jag har kommit fram till att anläggningen främst ska finnas till för den sörjande och därmed utformas för att tillgodose dennes behov. En sörjande behöver värdighet, tröst och existensialitet. Detta uppnås genom att låta den sörjande ge uttryck för sin sorg genom samtal eller tystnad i en kontemplativ miljö. I Minnesrummet bör det även finnas plats att göra något, såsom att skriva en hälsning eller tända ett ljus till den bortgångne. Elementen jord, eld och vatten bör finnas representerade.

Växthuskonstruktionens gynnsamma odlingsklimat ger möjlighet till grönska, ljus och värme, vilket är positivt ur hälsosynpunkt. När växtmaterialet planeras bör hänsyn tas till blomningsperioder, luftfuktighet, ljusstillgång, näringspreferenser, dränering och jordmån. Byggnaden måste ha möjligheter till uppvärmning, konstbelysning, vädring och skuggning, för att erbjuda växter såväl som besökare en behaglig miljö året runt.

Minnesrummet ska placeras så att besökaren upplever rymd, trygghet och möjlighet till eftertanke. Eventuellt kan Minnesrummet anläggas i anslutning till en minneslund. Det är viktigt med en fri gestaltning utan religiösa förtecken, vilket även måste tas i beaktande då byggnadens utsikt och form planeras. Byggnadsformen får inte förknippas med något redan befintligt, utan ska vara nyskapande och värdig. Anläggningen måste anpassas till det omgivande landskapet och besöksfrekvensen. Minnesrummet ska vara tillgängligt för alla besökare och anpassad till en skötselvänlig nivå.

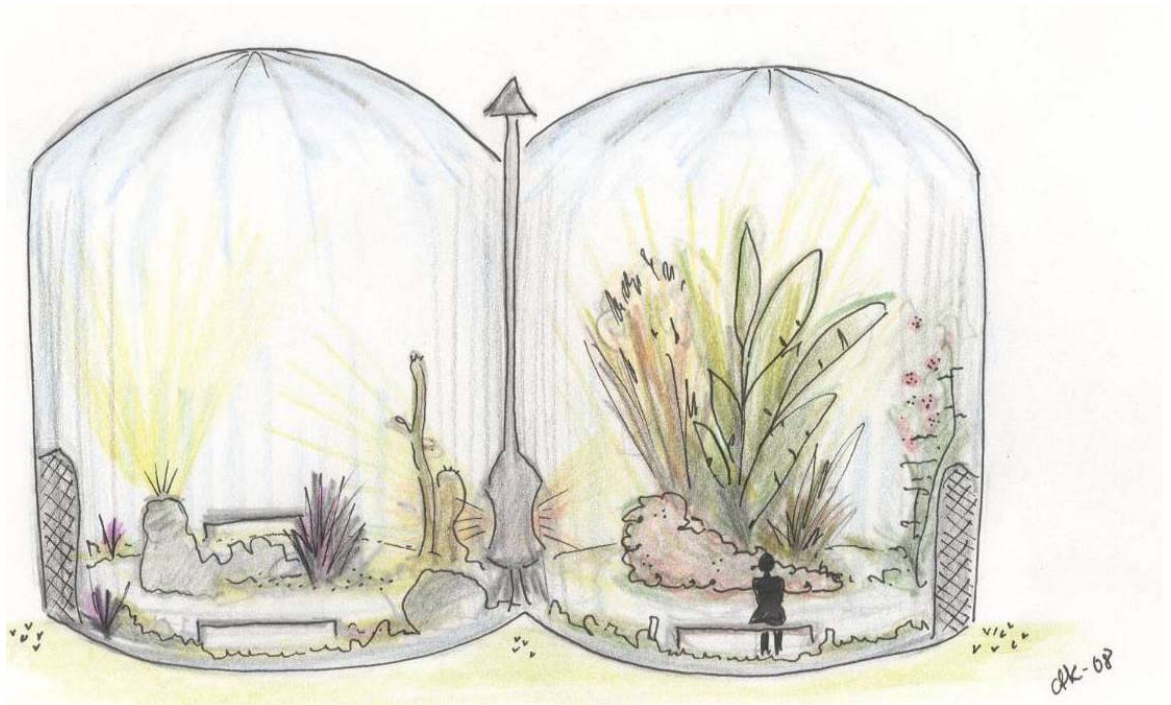
På nästföljande sidor följer ett inspirationsförslag på hur ett Minnesrum rent praktiskt skulle kunna utformas.

Inspirationsförslag

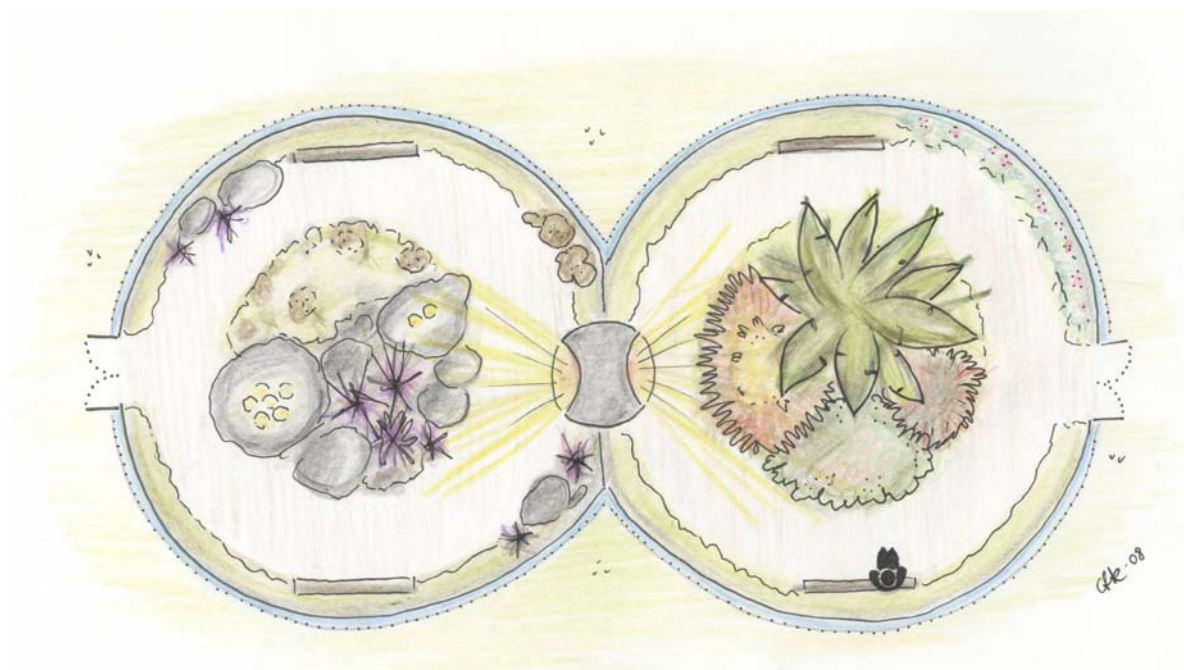

På höjden i bildens bakgrund ses ett Minnesrum, där byggnaden är utformad enligt evighetsmodellen. Minnesrummet ligger i anslutning till minneslunden i bildens förgrund, men är ändå enskilt beläget så att besökaren kan gå en promenad längs den frusna bäcken innan hon når fram till det värmande Minnesrummet. Där hon har god utblick över det omgivande landskapet. (Illustration: Anna Karlin)

Ovan ges en inblick från sidan. Minnesrummet består av två rum, förenade av en gemensam kamin. Det vänstra rummet har ett kargt uttryck med spetsiga former och hårda stenmaterial. Här ges besökaren möjlighet att tända ett ljus som kan placeras i planteringsytan i rummets mitt.

Den högra kammaren bär exotisk inspiration och är frodig och färgglad i sitt växtmaterial. I varje kammare finns två mobila bänkar utplacerade som lätt kan omfördelas, vid behov. Nedan ses en plan över anläggningen. (Illustrationer: Anna Karlin)

Avslutande reflektion

Det här arbetet har handlat om att föra in en växthusbyggnad i kyrkogårdsmiljö, vilket är ett relativt nytt koncept som skulle kunna användas i större utsträckning. Mig veterligen finns det endast en liknande anläggning i Sverige; i anslutning till Röbbäck minneslund i Umeå. På landets övriga begravningsplatser erbjuds de sörjande sittplatser utomhus eller i någon av kyrkans byggnader.

Jag har visat på åsikter som menar att dagens kyrkogårdar inte uppfyller de sörjandes behov av värdighet, evighet och tröst. Jag tror kyrkogårdarna skulle uppfylla sin uppgift bättre om de kompletterades av ett Minnesrum. Ett mål med det här arbetet var att ta reda på om det finns en önskan om fler sådana miljöer och svaret verkar vara; ja! Anledningen till varför Minnesrum inte redan finns i någon större utsträckning verkar vara på grund av ekonomiska skäl och risken för felanvändning.

Det behöver inte vara en så stor och kostnadskrävande anläggning som jag har gett som inspirationsförslag i mitt arbete. Jag är väl medveten om att verkligheten alltid har en budget att ta hänsyn och särskilt i mindre förvaltningar kan en anläggning likt Minnesrummet te sig som en stor och kanske omöjlig kostnad. Kanske kan dessa förvaltningar se över sina anläggningar för att förbättra den miljö som redan finns. Genom att forma en rumskänsla i den befintliga utemiljön eller anlägga en enklare pergola, förändras helhetsintrycket till det bättre. I mindre städer är ofta kyrkorna öppna för besökare dagtid, vilket kan ses som ett väderskydd, som är bättre än inget skydd alls.

Min förhoppning är att fler kyrkogårdar ska få upp ögonen för den miljö som de erbjuder sina levande besökare. Kyrkogårdarna finansieras av svenska folket och då bör de också utformas optimalt efter våra behov och önskningar. Kyrkogården har även ett historiskt ansvar till nästkommande generationer, att utvecklas och föra vidare vår tids kulturarv. Jag ser Minnesrummet som ett bra alternativ.

Källor och litteratur

Tryckta källor

Litteratur

Arvidsson-Artman, Lena (2002). *Tröst – i praktiken*. Argument Förlag. Quebecor.

Berglund, Inger (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Verbum förlag AB. Borås.

Liungman, Carl G (1974). *Tanketecken*. Polaris. Trondheim.

Åkesson, Lynn. *Red.* (2006) *Inför döden*. Edition Andersson AB. Spanien.

Tidskrifter, foldrar och rapporter

Anderson, Jan-Olof, et al. (2005). *Begrepp i begravningsverksamheten 2005*. Gröna Fakta 5. Publicerad i Utemiljö.

Andersson, Sven-Ingvar (1997). *De fremmede kultures påvirkning af udviklingen-II*. Kirkegårdskultur.

Andersson, Sven-Ingvar (1987). *Platsens ande*. Utblick Landskap, nr 3.

Feltelius, Anna (2007). *Där livet inte längre finns måste döden få en mening*. Movium rapport 1. (Kandidatarbete inom landskapsarkitektur).

JS Gruppen AB. *Kyrkogårdarna i Malmö – om gravplatser, gravskick och begravningsavgift*. (Informationsfolder från Svenska kyrkan, Malmö kyrkogårdsförvaltning).

Schmidtbauer, Pia (1999). *Trädgård och park som rehabilitering*. Gröna fakta 1. Publicerad i Utemiljö.

Bildmaterial

Figur 1

Lindgren, Andreas. Foto.

Figur 2

Sidén Lannergård, Karin. Foto.

Figur 3-6, samt övriga illustrationer

Karlin, Anna. Illustrationer.